

תקרא בשם חברונים לדאוג לטובת חברון להרימה בעזרתו ית' בשביל הכוונה הטובה הנ"ל, אך מפני השערוריות דהאי שתא לא בא עדיין הדבר לפועל וה' החפץ בהגדלת וחיזוק התורה והיראה יהי בעזרינו אי"ה, ונבוא אי"ה אל אמיתות כוונתינו. והשנית הרבה הרעו המנהלים והגבאים דפה וגרמו אל הישוב בחברון להתמוטט ח"ו, המה לקחו להם לענין פרטי להוריד ולהשפיל כבוד הממונים בחברון באשר הם מבני המשפחה [משפחת אדמו"ר הזקן] ...⁴¹.

7. רכישת הנחלאות בחברון עבור הישיבה

בנוסף לגורמים שזכרו לעיל, נראה שעיקר הדחיפה לייסוד הישיבה והרמת קרנו של היישוב היהודי בכלל, באה בעקבות רכישת השטחים והבתים בחברון בשנים תרס"ח / תרס"ט. פעולות אלו הביאו להתחדשות והתעוררות היישוב, הן מן הבחינה הרוחנית והן מן הבחינה החמרית. שאיפתו החזקה של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ לעשות לחיזוק היישוב בחברון ולבססו ברוחניות ובגשמיות גם יחד לבשה צורה מעשית ביזמתו והשפעתו לרכישת החצר האיסטמבולי והסמוך אליו⁴², שטח גרוב במרכז העיר שכלל מבנים רבים, שדות וגינות. בקונטרס

41. לרשום אצל שפירא כנ"ל, יש להוסיף על המצב הירוד ששרר בישוב שבחברון. ר' יצחק ב"ר ש' זלמן חן [גבאי בית הכנסת של אברהם אבינו ע"ה שם] כותב לרשיל"א בכ"ג מנ"א תרע"א: „וכשבאתי לכאן [תחילת אותה שנה] תיכף געצבתי לבי בקרבי על ישיבתי בכאן, שאין בה לא רוחניות ולא גשמיות נגד ירושלים שלומדים בכל בתי המדרשים ויש שם ספרים הרבה ... הנפילה שנפל בעוה"ר העיר הק' חברון ברו"ג [ברוחניות ובגשמיות] ...". כך כותב גם ה"ר מרדכי דובער סלונים [ממונה וראש העדה בשנים תרנ"ה – תרע"ו, מצאצאי אדמו"ר הזקן] במכתב לרשיל"א אליעזרוב מי"ד טבת תרע"ב: „... אשר נתיאשתי בחשבי שלא יש תקוה ח"ו כאשר דברנו בזה כמה פעמים ...". ר' מנחם שמואל [סלונים] כותב לרשיל"א בער"ח כסליו תרע"ב: „... ובאמת התאוונן [ר' אליעזר קלונסקי] על המצב דעיקו"ת מכל דו"ד אשר ירדה זה כבר נוסף מיום גסעי זה חמשה חדשים, עוד ירדה עשר מדריגות אחורנית ממש לארץ, ואף נתיאשו אם תקום עוד ולעלות למדריגה לאיזה אור. המצב באמת הן ברוחניות והן בגשמיות גורא ואיום מאד, הדלות והדחקות והעניות הן בקמה והן בתורה כו' והיהדות". עוד הוא מספר שם על ר' מענדיל סלונים שהיה מוכן ונגמר אצלו לעקור דירתו ליפו, ומכיוון ששמע על ביאת המשפיע הזר בו ונשאר בעיר.

42. מכתב אדמו"ר הרש"ב נ"ע, לר' ישעי' ברלין, מיום א', אח"ש תרס"ה: „... והנה בהיותי בפ"ב אמרתי לבנו שר"י ש' שצריכים לחשוב בדבר בנין בתים בעיה"ק חברון ת"ו, אשר בזה תלוי חיזוק ישיבת חברון ת"ו, כאשר דברתי בזה רבות עם כבודו. ובפרט כאשר יבנו כעת בתים בעיה"ק ירושלים ת"ו בעד סכום כזה, תתבטל ח"ו ישוב חברון לגמרי, כי הכל יפנו לירושלים מפני הדירות ... ולפ"ד צריכים להשתדל בכל תוקף לחיזוק ישיבת חברון ...". וראה עוד במכתב ממוני הישוב האשכנזי בחברון, הר"ר מרדכי דובער סלונים, והר"ר בנימין ריבלין להרשיל"א, מיום י"א מרחשוון תרס"ו: „ממכתבו הנכתב בכ"ו אלול חיכינו בכליון עינים לקבל מכתבו בבשורה טובה כי הצליח ה' בידו צ"ד קנית הנחלה הידוע, כי זה יסוד מוסד להרמת קרן ישוב עיקת"ו, כאשר כבר הארכנו

קריאה נאמנה שפורסם לרגל הקמת הישיבה⁴³ מתואר: „ארמון גדול ורחב ידיים בית חומה נהדר מאד געלה, אשר יכיל בקרבו שמנה עשר דורות מפוארים עם כל תשמישיהם, גם שלשה בורות גדולים חצובים בו, אשר יספיקו מימיהם בשפע רב לכל הדיורין, גם שדות גדולות סביבותיו הראויות לבנות עליהן עוד הרבה דיורין, גם בית מלון גדול לעוברים ושבים שנשכר במאתים רז"כ לשנה...“, לאחר מחצית השנה ברכש שטח סמוך, כלומר: „חצר סמוך להארמון הנ"ל, אשר גם הוא יכיל בקרבו ארבעה דיורין מרווחים וחנות גדולה ומרתף תחתיו“⁴⁴.

רכישות אלו ותרומתן לחיזוק היישוב היהודי בעיר, ובעיקר לעדה האשכנזית — חבדי"ת פרשה נכבדה היא שהרבה כוחות הושקעו בה, וכרוכה היתה בפעילות רבה ומאומצת. ה"חצר" או בלשון התושבים, דיר איסטמבולי היתה רכושם של הגביר אברהם רומאנו ואשתו רבקה בת ר' יוסף די טולידו מתושבי קושטא (ודיריה לרוב היו מיוצאי קושטא), שנקלעו לקשיים כספיים, ולרגל הצורך להשיא את בתם ביקשו למכרה. ברכישת הנחלה הזו התעניינו גורמים שונים (ערביי העיר, גורמי המסיון, וחברת האליאנס למטרת הקמת בית ספר)⁴⁵.

בזה כמה פעמים, וידוע גם לכבודו גודל התשועה שיהי מזה לעי' ת"ו בכלל שלא תיפול ח"ו בידי כל ח"ו וכוללנו בפרט, ותקוותינו חזקה מאחר שיצא מפי כ"ק אדמו"ר שליט"א וצוה לכת"ר ... וגם החח"מ [רבי חיים חזקיהו מדיני בעל ה"שדי חמד"] ז"ל חפץ בזה מאד במס"נ ממש, כאשר ראה ממכתביו ששלח להגרי"ב [להגביר ר' ישעי' ברלין] וגם לכ"ק אדמו"ר שליט"א כתב מזה ... שכתב לנו הבשורה טובה ישכ"ק אדמו"ר נכנס בענינינו להרים ישיבת עיק"ת וגם פעל ועשה... ומי יתן והי' שיבוא לפה אחד משפיע דא"ח, כאשר כתב שכ"ק אדמו"ר שליט"א נתן דעתו ע"ז והבטיח לשלוח לנו אחד, ובאמת שזה נחוץ מאד, ומהעיקרים להרמת ישוב עיקת"ו...". מכתב כ"ק אדמו"ר נ"ע לרי"ב נזכר גם במכתב הרשיל"א לוועד החברוני שבהכרון מח"י מרחשוון תרס"ו: „... וביום ד' שלאחר יו"כ נסעתי לריגא ובידי מכ' מכ"ק אדמו"ר שליט"א להגרי"ב שליט"א והנה את אשר שאלתי מאתם בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א אם אפשר לקנות...“.

43. ראה להלן, ליד הע' 87 — 89.

44. תיאור מלא ומפורט של הנחלה, למיצריה, גבוליה, שכניה ודיריה מצוי במכתבי הר"ש הויזמאן אל אדמו"ר הריי"צ נ"ע.

45. פרטים אלו נזכרים במכתבים אחדים שלאותו הזמן. ראה למשל מכתב אדמו"ר הריי"צ נ"ע לר"ש הויזמאן מיום ט"ו מ"ה תער"ב: „... הנני זוכר כהיום המועצה הראשונה אשר הי' בינינו, כ"ק אדמו"ר הרה"ק שליט"א ואני, קראנו המכתבים אשר בהם שפך נפשו על גורל עיר הקודש, באם שיוקנה חצר רומאנו בידי אחת המוסדות החפשיים כמו יק"א ואליאנס, ויעשו מוסדי לימוד חיצוניות והדומה וח"ו וח"ו יהרסו גם שארית הפליטה, ומה גם מכתב הדאק' בא כח המיסיאניערים באנגליא אל כבודו...“; וכ"ה בטיוטה של מכתב לגביר ר' ישעי' ברלין בריגא (נכתבה כנ' בידי הריי"צ סלונים): „עתה, עתה ... בקניית נחלת רומאנו הי"ו המפורסמות אשר בזה תרומם ישוב עיקת"ו, וכן להיפך ח"ו אם תפול בידי עוברי רצונו יתברך ח"ו... כי זה כמה פעמים אשר פחדנו כי אבדה ח"ו תקוותינו, כי השטן מרקד על כל דבר טוב, ולפי ערך תקוותינו שתיפול הנחלה ביד ישראל כן הגויים מתאמצים לקנותה ברוב הזן...“, וכן מודגש דבר זה במכתביו הרבים של הר"ש הויזמאן לאדמו"ר הריי"צ נ"ע, להרשיל"א ועוד.

כמעט שנגמרה מכירתה לאחד מנכבדי הערבים בעיר, גודע הדבר לר"ש הויזמאן, סוחר אמיד ומתקיפי הקהילה, שקשור היה עם רומאנו, והצליח להשפיע עליו להמנע מן המכירה הזו, והבטיחו להשיג קונה יהודי בעד אותו הסכום שעתיד היה לקבל⁴⁶. בד בבד היתה התעוררות לענין זה, שנשתלב עם רעיון הקמת הישיבה, ואף הגאון הרח"ח מדיני מחבר „שדי חמד" נכנס לעבי הקורה ופנה במכתבים לאחים הגבירים ר' חיים ישעי' והרש"ב ברלין מעשירי החסידים בריגא שיממנו את הרכישה ויגאלו את הנחלה הזו⁴⁷. כן פנו בענין הרמ"ד סלונים⁴⁸, ובנו הרש"ז שהיה רב החסידים ביפו⁴⁹. פעלו בענין זה במרץ רב הרש"ל אליעזרוב רב העדה

46. הרש"ה טיפל בקנית ומכירת נחלה זו למעלה מחמש שנים. ויש גם שניסו לרכשה מידו או לעוקפו, ראה המכתבים הנז' בהע' 45 ובהע' 47: „ובעיננו ראינו חסדי ה' כי ביום אחד כמעט גמר רומאנו מכירת הנחלה לגוי גביר ... מתושבי חברון...”, וכן במכתבים נוספים.

47. בשולי מכתב רי"י סלונים לרש"ל מיום ז"ך אייר [תרס"ה]: „... סדרתי מכתבים חמים מאד בדבר קניית החצר הנז' בשם א"א שליט"א [הוא הרש"ז רב החסידים ביפו] וגם להחח"מ [בעל ה„שדי חמד"] עשיתי נוסח חם מאד שכתבו בכ"י [בכתב ידו] ממש ... וכבר כתבנו לכ"ק אודות זה, וימצא אצלו העתקה מהמכתב הנשלח להגרי"ב [להגביר ר' ישעי' ברלין] מא"א ומא"ז [הר"ר מרדכי דובער] ומהחח"מ". וראה גם במכתב אחר לר"י ברלין (טיוטא שנכתבה כנ' בידי רי"י סלונים הנ"ל): „... מאז נתעורר עט"ר הגאון החח"מ זצ"ל וכתב אליו בזה מכתבו מעומק לבבו, בידעו כי בזה תלוי כל אושר ישיבת עיר מנוחת אבנה"ק זיע"א ... אף הגאון זצ"ל טרם עלותו השמימה ביקש והפציר בדידנו הגביר מו"ה שמעון הויזמאן ... כי ישתדל בכל תוקף ועוז לבל יפול הנחלה הק' ביד גויים וכו'. ... ניקרא נא את מכתב הגאון ז"ל אליו אשר בו כותב לו בפ"י פסק כי הנחלה הזאת טוב לו מעשרה בנים ... כי דברי הגאון הצדיק החח"מ ז"ל אשר הבטית לנו כי עפ"י תשובת כת"ר לו, לבבו יגיד לו כי בו בחר ד' להיות גואל ומושיע לישיבתנו, ויהושע ינחיל את הנחלה הק' הזאת לאשרינו...”

את מכתב התשובה של ר"י ברלין לבעל ה„שדי חמד”, ראה להלן בנספח. על פעילותו הנמרצת של בעל השד"ח בקשר עם הנסיונות להקים בית ספר מודרני בחברון והתנגדותו החריפה לכך, ראה בקבוצת המכתבים שבשולי מאמרו של מ' בניהו, רבי חיים חזקיהו מדיני, פרקים מתולדותיו, חמדת ישראל, ירושלים תש"ו, עמ' 204—212. עוד לפני כן רכש ר' ישעי' ברלין בתים בירושלים ביזמת הגרש"ז מלובלין בעל „תורת חסד”, כנזכר במכתבו הנ"ל לבעל השד"ח, וכנזכר במכתב אחיו הרש"ז ברלין להרש"ל א"א מכ"ב תמוז תרס"ו, ר' להלן בנספח). אחיו הרש"ז רכש בית בחברון (ראה להלן בנספח ב„רשימת ההקדשות” של העדה האשכנזית בחברון). במכתב הרש"ז הנ"ל נידון ענין בנית קומה נוספת לבית זה, שלצורך זה הוא מקציב סך של 1000 ר"כ, ומבקש התחייבות הממונים שלא ידרשו ממנו סכומים נוספים לצורך זה.

48. ראה לעיל הע' 42 ומכתב הריי"ס לעיל הע' 47.

49. ראה לעיל הע' 47, ועוד שם במכתב הריי"ס מו"ך אייר [תרס"ד]: „... ד. היא העולה להוציא לאור רעיון א"א שליט"א שהרי"ב יקנה חצר הסטאמבולי ואי"ה אחרי אלה תכון ממלכת רבנותו באמת ויראה נחת...”.

בחרון, ולפי בקשת כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ נסע בעצמו להשפיע על הגבירים הנ"ל⁵⁰, ועוד שלוחים יצאו מחרון על אודות זה⁵¹, בעיר עצמה פעל הרבה הרב י"י סלונים בן הרש"ז הנ"ל, שלימים היה רבה האחרון של הקהילה האשכנזית בחרון⁵². ספורים אחדים נפוצו בענין אמצעי הרכישה והשגת הכסף פים ובנוסחאות שונות⁵³, אך לגבי מחצית מחיר הרכישה נמצא כתוב שהבטיח

50. מכתב אדמו"ר הרש"ב נ"ע, לעיל הע' 42: "... ובקשתי את ש"ב הנוכחי ידי"ן הרה"ח הרש"ל שי' אשר יסע בשביל זה לריגא, כאשר נהירין לו כל פרטי הענינים בזה, וכאשר המצב הרוחני של חברון גוגע לו בפנימיות נפשו ולבבו בלי שום פני' לעצמו ח"ו...". וראה גם מכתב הרשיל"א לועד התברוני בחברון מח"י מרחשוון תרס"ו: "... קודם ר"ה הודעתי להם מנסיעתי לריגא... וביום ד' שאחר יו"כ נסעתי לריגא ובידי מכ' מכ"ק אדמו"ר שליט"א להגרי"ב שליט"א, והנה את אשר שאלתי מאיתו בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א אם אפשר לקנות בעשרה אלפים והמותר יהי' במשכנתא, הי' דעתו אז כי אפשר יתגלגל הדבר להשיג הסך הזה במזומן בעזרה"י, ועל המותר יעשה אקציעס מבני חמישים רו"כ ועד אלף רו"כ, וימצאו הרבה מאנ"ש הי"י אשר יקבלו האקציעס, וכמה אנ"ש כבר הבטיחו לקבל, ובמשך השנים יגאל החצר כולו... והנה אחר כל ההשתדלות העצומה עם הגרי"ב נ"י זאת היתה הסכמתו, שהוא יתן המחצה במזומן, אך בתנאי גמור קודם למעשה שהמחצה השני' יהי' ג"כ במזומן דוקא באופן שיהי' נגמר הקנין להקדש, וואקף, תומ"י בהחלט, ולא יהי' אחר כך עוד טענות וכאב ראש כלל. כי אמר אם הוא יקח המחצה והמחצה ישאר במשכנתא כנ"ל, מי פתי יקח עוד אפי' אקציע אחת, הלא יאמרו וכי הגרי"ב אינו יכול לתת גם הנותר, כי הכל גדיבים בשל אחרים, ובפרט עליו, ובעל כרחו יהי' מוכרח לתת גם מחצה הנותר, כי יעשו נגדו כמה מיני תחבולות ע"י בעל המשכנתא למכור החצר להוציא מעותיו, וכדומה...".

51. מהם ר' שמואל תנחום שוחאט, ראה מכתב לרח"י ברלין מז' שבט תרס"ז [נראה שהוא מממוני חברון הרמ"ד סלונים והר"ב ריבלין]: "... והננו שולחים מאתנו את פרשת דברינו היוצאים מקירות לבבנו ע"י ציר אמונים ה"ה המוכ"ז הרה"ח וכו' מוהר"ר שמואל תנחום יחי' שוחאט מתושבי ויקירי עיקת"ו, שד"ר מיוחד לכרומע"ל, למען יוציא כרומע"ל מכח אל הפועל את הבטחתו הנאמנה, הן בעל פה והן במכתב תשובתו להגאון הצדיק החח"ם זצ"ל. והגאון זצ"ל קודם פטירתו מסר לידי ידידו הר"ש יחי' הג"ל... את העתק מכתבו באריכות ברשפי אש אשר שלח לכרומע"ל ותשובת כרומע"ל אליו בהבטחה, וכך אמר לו הגאון זצ"ל שבטחונו חזק שע"י כרומע"ל תהי' ישועת עיה"ק חברון ת"ו בקניית הנחלה הזאת...".

52. ראה הע' 47 והע' 49 לעיל.

53. בהמשך הפעילות הזו לא נזכרים שוב האחים הגבירים רח"י ורש"ז ברלין, וכנ' משכו ידם מהשתתפות ברכישת הנחלה הזו. מסתבר שאדמו"ר הרש"ב נ"ע המשיך ברעיונו הנז' להוצאת אקציעס, וזאת על כל סכום הרכישה. במכתב אדמו"ר הרש"ב נ"ע לרשיל"א מז' אד"ש תרס"ח נאמר: "... גם בענין החצר לא שבעתי גחת כלל, יגענו והשגנו ת"ל רשיון הממ' דאשכנז ועשינו האקציעס ועלה הוצאה ע"ז יותר מאלף וג' מאות רו"כ, אשר זה נתן ידידנו הרש"ג שי' [ר' שמואל גור ארי']...". על ענין זה כותב ר' יהושע מונדשיין, מגדל עז, כפר חב"ד תש"מ, עמ' תקנב: על פעלו של הרש"ג ע"ה בקנין הבתים סיפר לי ר' רפאל הכהן שי' מאשר שמע מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע

הגביר ר"י ברלין להרשיל"א בבקרו אותו בשליחות כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ⁵⁴. הפעילות הזו נמשכה כמה שנים עד שביום כ"א מנחם אב תרס"ח רכש הר"ש הויזמן בשליחות כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ את הנחלה מידי הג' רומאנו בסך 22,000 רובל⁵⁵, וביום י"ב תשרי תרס"ט נערך שטר המכירה מרומאנו לר"ש

באחת מהתועדויותיו בלנינגרד (בין השנים תרפ"ד — תרפ"ז). וכה פתח אדמו"ר זי"ע: רס"ג היה תיקון המוחין, ורש"ג תיקון המידות; ומעשה שהיה כך היה: כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע קיבל פעם מכתב מהרה"ג בעל ה"שדי חמד" כי אחד הבתים המרכזיים שבעיה"ק חברון עומד להימכר לאחד המוסדות החפשיים או לרשות המסיון ח"ו, ונוקקו לסכום כסף גדול לפדות את הבית ולהצילו מידם, בערך עשרים וחמשה אלף רובל. אדמו"ר נסע במיוחד לשם כך למוסקווא וקרא אסיפה מעסקנים וגבירים, וגם אני נסעתי עמו. אדמו"ר הראה להם את מכתבו של השד"ח, והדגיש את חשיבות ענין ההצלה — אך ניכר היה כי השומעים מקבלים את הדברים בקרירות ואינם נלהבים כלל לנתינה זו. בלילה נכנסנו איש לחדרו, אדמו"ר בחדר מיוחד ואני בחדר אחר, ובקומי לפנות בוקר ראיתי והנה מעטפה תחובה תחת הדלת ועליה כתב ידו של הרש"ג. בפנים מצאתי מכתב מהרש"ג שבו כותב כי לא יכול יותר נשוא את אדישותם של הגבירים האחרים, והוא עצמו נחלץ לתת את מלוא הסכום מכיסו. אך זאת בשני תנאים: הא' שהבית שיקנו יהיה נרשם על שם אדמו"ר ועל שמי, והב' שאף אחד לא ידע ממעשה נתינה זו. וידעתי בו ברש"ג — סיים מוהרי"צ — כי מצבו האמיתי באותה שעה היה גרוע מאד, והיה נתון בגירעון כספי חמור, אך הבנקים לא ידעו את חומרת מצבו והמשיכו לתת לו באשראי (קרעדיט). וראה כהנ"ל ב, "לשמע אוזן" (ברוקלין תשכ"ג) עמ' 133—134 בקצת שינויים (והוא מהתועדות י"ט כסלו תרפ"ה או תרפ"ו), ושם שכשסר לו אדמו"ר מוהרי"צ לאביו את הכסף השיבו אדמו"ר מוהרש"ב: „רס"ג... האט אויפגעטאן מוחין ביי אידען, און רש"ג האט אויפגעטאן מידות ביי אידען“.

מן המתברר כאן צריך לומר שחלו אי-דיוקים במסירה זו. הקשיים בהשגת האמצעים נמשכו, ובהתאם לאמור במכתב אדמו"ר הרש"ב נ"ע שבתחילת ההע' הזו אפשר שכוונת הסיפור הנ"ל הוא לסכום הנדרש עבור הוצאת האקציעס. מן המכתבים שייזכרו להלן יוצא, שסכום הרכישה הועמד לרשות אדמו"ר הרש"ב נ"ע בהלוואה ע"י הגביר ר' ליפא גאליערקין, מקורות הפירעון לא נתבררו במכתבים.

במכתב אדמו"ר הרי"צ נ"ע מטי"ו מרחשוון תער"ב, נזכר שכסף האקציעס מונח עדיין בשלימותו, ראה להלן ליד הע' 77.
54. כנ"ל הע' 50 ובהע' 51.

55. ברכישה זו קבל הר"ש הויזמן, חלק מן הכסף מליובאביטש והיתרה השקיע מכספו בתורת הלוואה, להיפרע מליובאביטש כאשר יעביר את הנחלאות על שם אדמו"ר הרש"ב נ"ע או למי שיצווה, פרטי התשלומים והשטרות הם ע"פ רשימת סדר התשלומים והקבלות שערך הרשיל"א. עדי השטר היו: מנחם מענדיל לעווי, אברהם בן יוסף הלוי, ומקויים ע"י החכם באשי הרב סולימן מנחם מני. סדר התשלומים והקבלות: 5,000 רובל ביום י' סיון תרס"ח: 5,000 רובל ביום ו' אלול תרס"ח; 5,000 רובל בכ"א אלול תרס"ט. בי"ט שבט קבל 7069 פראנק ע"ח קנייתו את החצר הקטנה הסמוכה.

הויזמן⁵⁶. הוסכם שלאחר שיקבל רש"ה מליובאביטש את הכספים שהשקיע יעביר את הנחלאות על שם כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ⁵⁷.

מחמת קשיים בהעברת הרישום, נתבקש רש"ה להעביר תחילה את הנחלאות על שמו של הגביר הר' שמחה שיינפינקל מירושלים, הטיפול בכל אלה נתמשך גם כן כמה שנים, עמל רב בענין זה גותר עוד לאחר זמן להרז"ה עד שהצליח להביא סדרים בכל התסבוכות שבנידון⁵⁸. בי"ג אייר תרע"ב נערך שטר מכירה מרש"ה לשמו של הר"ש שיינפינקל⁵⁹. ביום י"ט שבט תרע"ג מברך כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ על המוגמר⁶⁰, על העברת רישום הנחלאות על שמו.

ביום י"ט שבט תרס"ט רכש עוד הרש"ה עבור כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ גם את החצר הקטנה הסמוכה לחצר הנ"ל מידי המשומד דאוד טופיק אפנדי בסך 7069/85 פרנק⁶¹.

אוצר החכמה

56. השטר הזה נערך בקושטא ונחתם ע"י: אברהם בן למעלת הגביר המנוח וכו' כמוהר"ר חיים ישראל רומאנו ואשתו רבקה ב"ר יוסף די טולידו (צ"ל במס"ק — ציוותה לחתום במסירת קולמוס). העדים: יצחק הלוי ומואיו כהן. למחרת אושר ע"י הרב חיים נחום, מ"מ ה' באשי בארצות תוגרמה מטעה"מ יר"ה. השתמשתי בהעתק שנעשה בחברון בי"ד אייר תער"ב, מקויים ומאושר ע"י אברהם הלוי ויוסף יצחק נאה בה"ר מענדיל.
57. כמפורט במכתביו הרבים של הר"ש הויזמן לאדמו"ר הריי"צ נ"ע, וכמפורט ברשימה שזכרה לעיל הע' 55: „ורצוף להשט"מ הנ"ל כתב הודאה מהח"ב הרסמ"מ [מהחכם באשי הרב ר' סולימאן מנחם מאני] הנ"ל מפי המוכר והקונה הנ"ל, שכל הנחלאות הנ"ל נקנו בעד מרן כ"ק אדמו"ר שליט"א דליובאביטש ומכספו, ושמוחוייב הקונה הנ"ל להעביר את כל הנחלאות הנ"ל בשם מי שיגמור אומר עליו כ"ק אדמו"ר שליט"א בלי שום טו"מ ודו"ד כו' וחתום עלי' הרסמ"מ הנ"ל".
58. כפי שעולה ממכתביהם של הרשיל"א, הרמ"מ נאה, הר"ש הויזמן והרז"ה. ראה למשל מכתבו של הרז"ה מכ"ח אייר תער"ב: „... וגם פעולת החצר ... אם היו כותבים שלשה ימים ושלשה לילות לא יספיק לכתוב התלאות שעברו על דבר זה ופועל ממש, כמה ימים הייתי מרגיש מרירות בגפשי כשהייתי מעלה על הרעיון ענין זה. וגודל הנס אשר עשה ד' לנו הוא הפלא ופלא, ומגודל הדבר לא שיערתי ששייך לדבר אודות זה, ממש כמו אם הי' ספינה גדולה עם אנשים מיטרפת ח"ו באמצע הים ואח"כ הציל אותם ד' שייך להאריך הדברים בזה, הלא הענין בעצמו הוא די ותו לא, כן הדבר הזה...".
59. בשטר זה נקוב הסך שבעה ועשרים אלף פראנק שקיבל ר"ש הויזמן מיד הקונה הרב הגביר מוהר"ר שלום שמחה בה"ר נתן נטע שיינפינקל והשאר עד תשלום סך שמנה ועשרים אלף ושבעה מאות רובל כסף קבל מאדמו"ר מליובאביטש. עדי השטר: שלמה זלמן בר"א האוולין ומ' מענדיל בהרצ"ה נאה. וכן חתם המוכר שמעון הויזמן בהר"ל. קיים את השטר: הצעיר סולימאן מנחם מני.
60. „... ת"ל אשר נגמר מסירת הנחלאות על שמי למז"ט, יתן השי"ת שיהי' בהצלחה בכה"פ ברו"ג. ויעזור לנו השי"ת להגדיל ולהרחיב קנינינו בעה"ק חברון ת"ו, ויהי' בזה הגדלת והרחבת עה"ק במצבה הרוחני והגשמי, ושיושלם רצון כ"ק אבותינו רבותינו הק' וצוקללה"ה נ"ע זיע"א...".
61. מכתב הרש"ה לרשיל"א, י"ג תשרי תרס"ט. לדבריו נתעורר לקנייתה עפ"י

להשיבו לחיק האמונה הטהורה ולהכניס בתוכו געגועי אש קודש לחיים האמיתיים.

הבחור הקרקאי, הבונדאי לשעבר, המשכיל והסוציאליסטן, לבו נהפך בקרבו להיות לאיש אחר, ובדברו על המומנט המכריע הזה בחייו אמר ככה:

„רק עתה יש לי מושג מהכח הטמיר והנעלם שבהאמונה הטהורה, מרגיש אני שנולדתי מחדש, והזמן הקצר שנשאר לי לחיות (הוא סבל משחפת וימיו היו ספורים) אדע המטרה האמתית שבחיים”.

באחד ממכתביו לר״י סלונים, מי שטיפל בכל הענינים המשרדיים של הישיבה בירושלים (בימים ההם היה כל הקשר של חברון עם חו״ל דרך ירושלים בלבד), מתגלה ישרו הקפדני של הרז״ה ועמידתו על קו האמת, ונראית גם דעתו על דרך הנהגת המוסדות והישיבות באה״ק:

פעה״ק חברון ת״ו, י״א מנ״א תרע״ב
לכבוד ידי״ג הרה״ח מוהר״ר יעקב יוסף נ״י סלאנים
אחדשה״ט,

מכתביו קבלתי לנכון. ע״ד המכתב לדווינסק תקנתיו ומחקתי שתי תבות והגהתי מלעיל, ולהעלים עין א״א, מפני שצריך לי לחתום, וזאת אומר לכמע״ל כי אנו צריכים לעשות הסכם חזק שלא לשקר, כשכותבים בדרך הפלגה זאת אינו שקר כי הכל יודעים דרך העולם כו' ומי יודע מעלת ערך הענין הנעלה, ואפשר שכל מה שכותבים אין בו שום הגזמה, ואפשר יכולים לכתוב עוד יותר, אבל לכתוב שקר אסור ע״פ הדין, הן מצד מדבר שקר תרחק כו' ועוד שזאת גחשב לגזילה, כי הלא הוא סומך עלינו, ועוד שאינו ע״פ נימוס האנושי, למשל נצייר זאת עלינו, אם ה' אחד משקר עלינו שהוא פועל בעסקינו וה' מטריד עלינו שנשיב לו לעתים קרובים ואח״כ ה' נתוודע אצלינו שאין ממנו שום עזר אפי' על פרוטה, בוודאי לא היינו רוצים לסבול זאת, וגם מלבד זאת מה הוא בא לשחק עלינו, וכן אצלי הדבר הזה. ובאיזה דרך שנקבל עלינו כן יסייע אלינו השי״ת, וכוונתי גם על כמע״ל, כי כפי שאני רואה שבטבע תולדתו אינו שייך כמע״ל לענינים אלו — רק מפני שהענין הכריח מעט מעט, וגם יש שהורו היתר בזה וגם עשו זאת למצוה, אבל באמת אני רואה שבני אה״ק אינם מוכרחים כ״כ לשקר, כי עסקיהם יכולים להנהיג בכשרות, והלא ההוצאות ע״ז אינם גדולות, רק להזכיר למי שמבקש לטוב, ויותר אינם מבקשים, ולמה לא ישלימו זאת. ואם אירע שלא מלאו אין צריכים להעלים זאת. ועתה לא טוב לי ע״ד היא״צ של הברלינערס, מה נעשה כי לא מלאו אותם, היא״צ של רש״ז שכתתי וע״ד היא״צ של ר' ישעי' ז״ל הזכרתי זאת מקודם לרש״ת, אבל משמעות שאינו מונח בזה כ״כ, כי אח״כ נודע לי שלא עשה מאומה בזה. לכן אין אני יודע מה לעשות בזה ... אבל בחתימתי לא אעשה זאת בשום אופן כו'. זאת נתקן לעשות חותם בביהמ״ד של אאע״ה והם יחתמו על היא״צ, וידעו שעליהם מוטל, ואם ישקרו יהי' מוטל עליהם העוון כו' ...

תכתבו מכתב להאברך הג' צבי הירש גורארי' משמי ותודיעו לו מכל פרטיות הישיבה, וגם תבארו שלא כמו שדימה בכל פעם לבטל בני אה"ק, רק שהוא טועה בזה ויש יקרי ערך, וגם אנו מקוים שמהמוסד הזה יצאו ענינים גדולים. ואיך שלומדים דא"ח ונגלה וחיים חיי צער ודוחק, ולא ילמוד משל כלל מאותם המסבבים בחו"ל, ויהי בדרך ידידות, וגם להודיעני משלומי הטוב כו'. וכמו"כ בסגנון הזה מכתב לפאליק גור ארי', וכמו"כ לג' האחים לכאו"א בפני עצמו לשמואל ולנתן ולמענדיל רק בסגנון אחר. מסדרי הישיבה ומהחצר איך שעתה גשתכלל בטוב ובהדר, לאחר שיצאו לרשות אחר, מהקנים אותם בכל הדר, ואיך שהישיבה שם בחצר וזהו פאר ממש נגד כל אה"ק כו' ותכלית כוונת אדמו"ר שליט"א, ואיך שטוב וישר הי' אם הי' איזה פעם מתוודעים אלינו באיזה מתנה; הגם שבוודאי ידוע לי שידם הוא בראשונה לכל עניני אדמו"ר שליט"א, אך כדי שידעו אברכי ובחורי חמד דעה"ק חברון ת"ו איך שיש נכבדי אנ"ש שחושבים עבורם ונתונים לרצון אדמו"ר שליט"א, אשר גם עליהם יפעול זאת רושם גדול כו', ולכן יהי מפורט לחלוק זאת להאברכים והבחורים שיבררו אותם בפרט כו' וכמו"כ מכתב כזה להג' שמואל מכל טריינין...

11. חזרה לליובאביטש ובית אדמו"ר תרע"ה — תרפ"ב

ימים אחדים קודם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, יצא הרז"ה לליובאביטש. סיבת נסיעתו אינה ברורה. אפשר שהיתה לשם חיזוק מעמד הישיבה והתפתחותה וביקור אצל אדמו"ר הרש"ב נ"ע ואפשר שעמדה על הפרק השאלה אם להמשיך בא"י. כפי המשתמע ממכתבו של הרז"ה לנו"ב מיום כ"ט מג"א תרע"ד הנשלח מדאצע דוואלשע לא אבתה זוגתו להשאר במקומה וביקשה לשוב. מכתב זה כתוב תחת ההשפעה המזועזעת של פרוץ המלחמה העולמית הראשונה והתערערות מוסדות תבל. הרז"ה מוסר כי ביום הקודם נכנס אל אדמו"ר הרש"ב נבג"מ, ואדמו"ר התעניין במיוחד במצבם ושלומם של זוגתו והילדים הרכים. בענין התנגדותה להשאר ורצונה לחזור אמר אדמו"ר נ"ע כי אין השעה כשרה עתה לדון בענין זה.

ביציאתו הניח הרז"ה את זוגתו מטופלת בשמונה ילדים רכים ולאחר שהחלה המלחמה וכאשר תורכיה הצטרפה לצד גרמניה, נעשו אזרחי רוסיה לאזרחי ארץ אויב, ונצטוו לעזוב את הארץ. בני המשפחה עם בחורי הישיבה שמחו"ל גורשו ודרך מצרים באו חזרה לרוסיה. על פעולותיו והתעסקויותיו של הרז"ה בליובאביטש מטעם כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ מצאתי רשימה קצרה כתובה על פנקסו⁹⁹:

נסעתי מאה"ק י"א תמוז תרע"ד ובאתי לליובאוויץ במנ"א לאחר שכבר התחילה המלחמה העולמית, ואדמו"ר נ"ע הי' אז על הדאצע סמוך לליובאוויץ הנק' דוואלשע, והי' [והייתי] שם אצלו על הדאצע עד ר"ה, והוא הי' אז אבל על אמו הרבנית והי' מתפלל לפני העמוד,